

vernieuwing overleefd'. Een enkele keer wordt de ironie zelf tot cliché; de titel var. hoofdstuk 7 luidt: Goede tijden, slechte tijden. Maar dat is slechts een detail. Wellicht belangrijker dan de ironie is de helderheid en trefzekerheid waarmee Fasseur, behalve historicus ook jurist, formuleert waardoor zijn boek ook bij een breed publiek zal aanslaan. Juist door haar onbuigzame houding in oorlogstijd heeft Wilhelmina zieh ontpopt tot nationale vorstin bij uitstek en dat was voor de Tweede Wereldoorlog wel eens anders geweest. Het is bovendien belangrijk dat Fasseur anders dan De Jong niet psychologiseert. Hij laat steeds bronnen aan het woord, citeert vaardig en trekt wanneer dat nodig is, ironisch of niet, zijn conclusies. Of hij laat de eer aan anderen. Zo besluit hij zijn boek met Ida Gerhardt te citeren aan wier gedicht *Standbeeld* hij zijn ondertitel ontleende en dankt hij in zijn nawoord diezelfde De Jong die met zijn standaardwerk studies over Nederland in het tijdvak 1940-1945 vergemakkelijkt en dit zal blijven doen. Een opmerkelijke en terechte uitspraak in een periode dat historici nogal eens stormlopen tegen het monument van het *Koninkrijk in de Tweede Wereldoorlog*.

Fasseur heeft aan het historisch debat zijn inzichtelijke bijdrage geleverd over een nu al legendarisch genoemde koningin. Een monumentaal werk? Dat woord lijkt niet passend voor een auteur die zo graag het wapen van de ironie hanteert.

Rob Soetenhorst

W. Drees, *Gespiegeld in de tijd. De nagelaten autobiografie*, J. M. Drees, W. B. Drees, E. Schoorl, ed. (Amsterdam: Balans, 2000, 288 blz., ISBN 90 5018 543 6).

'Aanvankelijk was mijn indruk dat politici verschillen in idealen maar, zeker in ons land, op rationele wijze besluiten ...', schrijft de auteur in de 'Epiloog' van deze nagelaten autobiografie. In de jaren vijftig drong tot hem door dat nogal wat politici zich laten leiden door pressiegroepen; daaraan wijdde hij zijn proefschrift, dat hij naast een drukke baan bij het Centraal Plan Bureau binnen een jaar voltooide. In de jaren zeventig, waarin hij zelf een aantal jaren als aanvoerder van DS'70 in de praktische politiek optrad, bleek hem dat ook andere factoren de besluitvorming van politici beïnvloeden: 'bijvoorbeeld het streven naar polarisatie — het verwerpen van voorstellen van anderen, niet op inhoudelijke gronden, maar ter wille van het scheppen van tegenstellingen'. In de decennia daarna ging het volgens Drees nog verder bergafwaarts en 'werd in toenemende mate gehandeld tegen de doelen in die men zelf in wetten, nota's en partijprogramma's gesteld had'. Deze citaten uit de 'Epiloog' (251) bevatten in een notendop het voorafgaande betoog. Want dat is deze autobiografie: een betoog, geen levensverhaal.

Drees jr. is het beste jongetje van de klas, dat zonder er ooit enige moeite voor te doen van het ene mooie baantje in het andere rolt. Zonder dat hij het met zoveel woorden zegt, maakt hij de lezer duidelijk dat hij de uitzondering is: een rationele bestuurder en politicus die het uiteraard altijd bij het rechte eind heeft gehad. De toon van deze autobiografie past daarbij: Drees is een ongeduldige schoolmeester die in staccato uitlegt hoe de wereld in elkaar steekt. Waarschijnlijk heeft hij dat ook gedaan in de verschillende betrekkingen en ambten die hij in de loop van zijn leven heeft vervuld. Heeft dat er wellicht toe bijgedragen dat aan zijn optreden als minister van verkeer en waterstaat in het kabinet-Biesheuvel (1971-1972) al na ruim een jaar een eind kwam? Die vraag stelt Drees zich niet. In zijn eigen ogen is zijn val (en daarmee die van het kabinet) onverdiend en onverklaarbaar. En bovendien niet rationeel: met de breuk in dit kabinet, maakte Biesheuvel immers een eind aan zijn eigen politieke loopbaan en de weg vrij voor

het kabinet-Den Uyl. Juist hier had Drees inzicht kunnen bieden, indien hij in staat was geweest zijn eigen rol met net zoveel afstandelijkheid te analyseren en te beschrijven als hij dat bij anderen heeft gedaan.

De afstandelijkheid van zijn stijl is ook opgevallen aan de bewerkers van deze 'autobiografie': twee van zijn kinderen en de econoom Evert Schoorl. Zij hebben, blijkens het 'Nawoord', na Drees' dood in 1998 structuur aangebracht in het typescript waaraan hij in 1996-1997 met tussenpozen geschreven heeft. Ook hebben zij 'het autobiografisch karakter meer expliciet gemaakt, met name daar waar hij over zichzelf sprak in meer algemene termen, bijvoorbeeld als 'de lijsttrekker' (279). Ook hebben zij, met name in het gedeelte over de Tweede Wereldoorlog en de eerste jaren daarna, passages toegevoegd ontleend aan brieven en aan het 'illegaal dagboek' waarin Drees in 1945 rekenschap heeft gegeven van zijn verzetsactiviteiten. In 'aantekeningen' achterin het boek is aangegeven waar deze aanvullingen te vinden zijn; maar ook zonder dat zijn ze makkelijk te herkennen omdat zij doorgaans een duidelijke stijlbreuk met de rest van de tekst vertonen.

Een recensent heeft onder meer tot taak over het besproken boek een oordeel te geven. Is dat in deze recensie zinvol? Drees heeft ons *zijn* verhaal verteld. Historici die zich met de politieke geschiedenis van Nederland in de tweede helft van de twintigste eeuw bezig houden, zullen het zeker af en toe gebruiken. Bijvoorbeeld om vast te stellen dat Drees een voorbeeld is van zijn eigen stelling dat politici minder rationeel zijn dan zij zich willen voordoen. Of zij bij het raadplegen van het boek gegrepen zullen worden door Drees' betoog- en verteltrant, leek mij twijfelachtig tot ik een passage tegenkwam over een reis in 1985 als consultant naar Thailand. Met zijn vrouw Erica bezoekt hij ook de Thaise bergvolken. Daar bestaat het gemiddelde gezin, volgens Drees, 'uit man, vrouw, twee kinderen, en een antropoloog' (237). Is dit bewust komisch bedoeld? En geldt dat dan wellicht voor meer passages in het boek? Misschien zal ik het daarop nog eens herlezen.

Jaap Talsma

C. K. Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid. Het Nederlandse toelatingsbeleid voor vluchtelingen en displaced persons van 1945 tot 1956* (Dissertatie Utrecht 1999; Amsterdam: Thela Thesis, 1999, x + 299 blz., f45,-, ISBN 90 5170 495 X).

Het onderzoek naar het Nederlandse toelatingsbeleid voor vluchtelingen en *displaced persons* direct na de Tweede Wereldoorlog laat, zoals de titel ook weergeeft, weinig ruimte voor illusies: het regeringsbeleid wordt neergezet als gedirigeerd door louter eigenbelang. De lezer is dus voorbereid op de soms verbijsterende hardheid van de gehanteerde argumentatie van verantwoordelijken voor een allesbehalve onbaatzuchtig beleid. Het blootleggen van het ondoorzichtige politieke en ambtelijke optreden en van de feitelijke selectiecriteria in het toelatingsbeleid vormde de drijfveer tot het schrijven van deze studie.

Het onderzoek getuigt van degelijkheid en precisie, meters archieven, vooral van de ministeries van justitie en buitenlandse zaken zijn verwerkt. En de lezer zal dat weten! Hij wordt met grote hoeveelheden regels en getallen om de oren geslagen. Maar die zijn tegelijkertijd wél illustratief voor de chaotische toestand in de eerste na-oorlogse jaren. Er is gebrek aan informatie over exacte aantallen vluchtelingen en er is verdeeldheid in regelgeving, soms het gevolg van onbekendheid van de ene instantie met maatregelen van de andere. En wat een zuinigheid bij de toelating! Vaak gaat de discussie over slechts enkele tientallen personen of nog